

СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧУЖОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ ЗАКАРПАТСЬКІЙ ГОВІРЦІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (46)

УДК 811.161.2'373.7-042.2

DOI:10.24144/2663-6840/2021.2(46).211–216

Сабадош І. Словотвірний потенціал чужомовних запозичень у сучасній закарпатській говірці; кількість бібліографічних джерел – 7; мова українська.

Анотація. Вивченню запозиченої лексики від різних мов в українській літературній мові присвячена величезна кількість праць. Проте дослідження дериватів, словотвірного потенціалу чужомовних запозичень в українській мові лише розпочинається, але поки що стосується воно в основному літературної мови.

Мета пропонованої статті – охарактеризувати словотвірний потенціал запозиченої лексики в закарпатській говірці села Сокирниця Хустського району. Дослідження виконано на матеріалі, зафіксованому в нашому словнику, див. [Сабадош 2021]. Порівняно з українською літературною мовою, в якій словотвірний потенціал мають запозичення від досить великої кількості різних мов, у нашій говірці вони походять в основному від угорської, значно менше від румунської і німецької, ще менше від західнослов'янських та інших європейських мов.

Частина слів із чужомовними коренями має у говірці значний словотвірний потенціал: їхні словотвірні гнізда налічують велику кількість дериватів, що об'єднуються в близько 10–15 і більше словотвірних пар і ланцюжків (рядів) із тим самим коренем, напр., деривати мадяризмів *ли'гін* 'парубок' (< угор. *legény* т. с.), *газда* 'господар, хазяїн' (< угор. *gazda* 'господар, селянин'), румунізму *глонзы* 'великі негарні передні зуби у людини' (< рум. *clonț* 'дзьоб') тощо.

За належністю до частин мови всі деривати з іншомовними коренями поділяються на чотири групи: 1) іменникові, 2) прикметникові, 3) дієслівні і 4) прислівникові. У цій статті характеризуються тільки дві перші групи.

Деривати-іменники відзначаються найбільшою різноманітністю і словотвірних значень, і словотвірних формантів, утворюються від іменників, прикметників і дієслів, найбільше відсубстантивних похідних. На відміну від них для відприкметникових утворень характерна значно менша різноманітність словотвірних значень і формантів. Деривати-прикметники утворюються переважно від іменникових основ за допомогою багатьох суфіксів, але загальна кількість цих похідних значно менша, ніж дериватів-іменників. Найбільше серед них якісних прикметників.

Ключові слова: словотвір, дериват, словотвірний потенціал слова, словотвірне гніздо, словотвірне значення, словотвірна пара, словотвірний ланцюжок (ряд), чужомовне запозичення.

Постановка проблеми. Чужомовні запозичення – порівняно значний шар лексики будь-якої мови, зокрема й української, тому ці слова привертати, привертають увагу дослідників і, поза всяким сумнівом, завжди будуть цікавити їх, оскільки мова буде й надалі поповнюватися новими іншомовними елементами, а раніше засвоєні іншомовні лексеми в багатьох випадках стануть базою для утворення нових слів на українському мовному ґрунті.

Аналіз досліджень. Дослідженню запозиченої лексики від різних мов в українській літературній мові присвячена величезна кількість праць. Проте вивчення дериватів, словотвірного потенціалу [Клименко 2007, с. 648] чужомовних запозичень в українській мові лише розпочинається, але поки що стосується воно в основному літературної мови, див. [Карпиловская 1999; Кислюк 2000; Клименко, Скибицька 1996; Лелека 2016; Коробова 2017], а про словотвірний потенціал чужомовної української діалектної лексики спеціальні праці нам не відомі. Тому пропоноване дослідження, за нашими даними, – перша спроба в цьому плані. Виконана на матеріалі лексики закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району [Сабадош 2021].

Мета нашої статті – охарактеризувати словотвірний потенціал запозиченої лексики в окремій сучасній закарпатській говірці.

Основні методи дослідження, застосовані в цій статті, – описовий із різними його прийомами, зіставний, історико-етимологічний, метод кількіс-

них підрахунків, а також словотвірний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Питома вага іншомовних лексичних запозичень у будь-якій говірці закарпатського говору української мови значно більша, ніж у говірках багатьох інших українських діалектів. Це зумовлено відірваністю закарпатців протягом багатьох віків від інших українських земель, перебуванням їх у складі різних іноземних держав, тривалими контактами закарпатських говірок із різними мовами-сусідами тощо. Але на відміну від української літературної мови, в якій словотвірний потенціал мають запозичення з досить великої кількості різних мов, у нашій говірці коло мов-донорів незначне. Найбільше запозичень прийшло від угорської, значно менше від румунської і німецької, ще менше від західнослов'янських та інших європейських мов.

Помітна частина досліджуваних нами слів із чужомовними коренями має у говірці значний словотвірний потенціал: їхні словотвірні гнізда можуть налічувати велику кількість дериватів, що об'єднуються в близько 10–15 і більше словотвірних пар і ланцюжків (рядів) з тим самим коренем, зокрема деривати в словотвірних гніздах мадяризмів *ли'гін* 'парубок' (< угор. *legény* т. с.), *газда* 'господар, хазяїн', 'заможний селянин', 'одружений чоловік' (< угор. *gazda* 'господар, селянин'), *лин'гар* 'ледар' (пор. угор. *lingár* 'довгоногий'), *мад'ар* 'угорець' (< угор. *magyar* т. с.), *ц'імбор* 'товариш; друг' (< угор. *cimbora* т. с.) та ін., румунізму *глонзы*

‘великі негарні передні зуби у людини’ (пор. рум. *clonț* ‘дзьоб’) тощо.

За частиномовною належністю всі деривати з іншомовними коренями поділяються на чотири групи: 1) іменникові, 2) прикметникові, 3) дієслівні і 4) прислівникові. У цій статті обмежимося двома першими групами.

Деривати-іменники характеризуються найбільшою різноманітністю і словотвірних значень, і словотвірних формантів. Ці похідні утворюються від іменників, прикметників і дієслів. Найбільша кількість *відсубстантивних* похідних. Їх можна згрупувати за такими словотвірними значеннями:

1. Назви людей: а) за професією: *бадо'тар* ‘жерстяник’ ← *бадо'га* ‘бляха’, ‘бляшана посудина для гасу’ (< угор. *bádog* т. с.); *гешеф'тар* ‘дрібний торговець’ ← *ге'шефт* ‘дрібна торгівля; вигода; заробіток’ (пор. нім. *Geschäft* ‘справа; заняття; торгівля’); *шеф'тар* ‘т. с. ← *шефт* ‘дрібна торгівля’ (пор. угор. фам., зневаж. *seft* ‘афера; хитра угода’); застар. *итре'кар* ‘залізничник’ ← *итрек* ‘залізнична колія; залізниця’ (< нім. *Strecke* т. с.); *ч'іж'мар* ‘швець’ (суф. *-ар*) ← *ч'іжмы* ‘чоботи’ (< угор. *csizma* т. с.); застар. *вака'рвол'аник* ‘той, хто виварював сіль з ропи’ (суф. *-аник*) ← застар. *вака'рув, -ова* ‘сіль у вигляді круглої хлібини, вивареної з ропи’ (пор. угор. *vakaró* ‘колобок із залишків тіста’); *мур'ник* ‘муляр’ (суф. *-ник*) ← мур ‘мур’, ‘мурована будівля’ (пор. пол. *mur*, словац. *múr*, с.в.нім. *müre*, лат. *turus* ‘кам'яна стіна’); заст. *боб'таш* ‘крамар, продавець’ ← рідк. *бобт* ‘крамниця’ (< угор. діал. *bót* т. с.); заст. *бокора'ш* ‘сплавник плотів’ ← *бокор* ‘заст. великий пліт сплавленого річкою лісу, складався з багатьох секцій’ (пор. угор. *bokor* ‘кущ’); *чокан'ош* ‘робітник, який працює з киркою’ ← *чокан* ‘кирка’ (< угор. *csákány* т. с. (суф. *-аш / -ош*));

б) за уподобанням: *гаринтош* ‘той, що дуже любить їсти оселедці’ ← *гарингы* ‘оселедці’ (пор. нім. *Häring*, угор. *hering* т. с.); заст. *гусундр'агош* ‘заможний інтелігентний чоловік (хлопець), який носив штани з підтяжками’ ← заст. *гусундр'агы* ‘підтяжки для штанів’ (< угор. діал. *hóuzentrák* т. с.); зневаж. *майстрин'каш* ‘чоловік, який багато їсть і постійно голодний’ ← *майстра* ‘більша торбина’ (пор. рум. *traistă* ‘торба, торбина, сумка’ (суф. *-аш / -ош*));

в) за соціальним станом: зневаж. *р'андош* ‘бідний, нікудишний чоловік, що не має поваги в людей’ ← *р'анда* ‘ганчірка, шматок тканини’ (пор. пол. діал. *reǳy*, словац. *randa* т. с.); *цундрош* ‘те саме, що *р'андош*’ ← зневаж. *цундра* ‘зношений, порваний одяг’ (пор. рум. діал. *țundră* ‘довгий і широкий селянський одяг’ (суф. *-аш / -ош*));

г) за рисами характеру: *філ'ар* ‘жартівник’, *філ'ош* ‘те саме, що *філ'ар*’ ← *філ'а* ‘жарт’, пор. пол. *figiel* ‘витівка, пустоці, жарт’, нім. *fidel* ‘веселий’ (суф. *-ар*, *-ош*);

г) за зовнішніми рисами: зневаж. *глонз'іш, глонзош* ‘чоловік, хлопець із великими передніми зубами’ ← зневаж. *глонзы* мн., одн., рідк. *глонз(у)*, *за, ч.* ‘великі негарні передні зуби у людини’, пор.

рум. *clonț* ‘дзьоб’; зневаж. *лабіш* ‘кривоногий чоловік, хлопець’ ← *лаба* ‘лапа тварини’, *вультг.* ‘нога людини’, пор. пол., словац. *laba*, рум. *labă*, угор. *láb* ‘лапа’ (суфікси *-іш, -ош*);

д) за релігійними переконаннями, ознаками: *крылос'ник* ‘один із дяків, що беруть участь у церковній відправі’ ← *крылос* ‘підвищене місце в церкві перед іконостасом для дяків’ (суф. *-ник*) < ст.сл. **клицосъ** т. с.; *шизматик* ‘чоловік православного віросповідання’ (вживається тільки у мовленні греко-католиків села) (суф. *-атик*), пор. гр. *σχίσμα* ‘розкол’; церк. *вірниц'а* ‘християнка, прихожанка’ (суф. *-иц'а*) ← *вірник* ‘християнин, прихожанин’ (< ст.сл. **вѣрникъ** т. с.);

е) зневажливі або згрублі назви людей за різними ознаками: зневаж. *газд'ук* ‘чоловік, який хищується своєю заможністю, чванько’ (суф. *-ук*) ← *газда* ‘господар, хазяїн, заможний селянин’ (пор. угор. *gazda* ‘господар, селянин’); *вультг. чампул'ак* ‘клишав, неповоротка, незграбна людина’ ← *чампа* т. с. (< угор. *csámpás* т. с. (суф. *-ул'ак*); зневаж., заст. *гам'ош* ‘чоловік, що ходив у домотканих підштанниках’, *гам'кош* т. с. (суф. *-ош*) ← заст. *гам'і* ‘підштанники, кальсоні’, *гам'кы* ‘зменш.-пестл. до *гам'і*’, пор. угор. *gatyá* ‘кальсоні’;

2. Назви жінок утворюються від назв чоловіків із тією ж семантикою переважно за допомогою суфікса *-ка* (таких дериватів кілька десятків): *бан'т'иштка* ‘баптистка’ ← *бан'т'ишта* ‘баптист’ (< угор. *baptista* т. с.); *бет'арка* ‘жін. до *бет'ар*’ ← *бет'ар* ‘гарний, високий, сильний парубок, до якого липнуть дівчата і який поводить гоноровито’, ‘зірвіголова’ (< угор. *betyár* т. с.); рідк. *бі'рука* (< *бі'рувка*) ‘дружина сільського голови’ ← рідк. *бі'рув* ‘голова (староста) села’ (< угор. *biró* т. с.); заст. *зунцутка* ‘жін. до *зунцут*’ ← заст. *зунцут* ‘хитрун, негідник, шельма’ (пор. угор. *huncut*, пол. *huncwot*, нім. *Hündsfott* т. с.); *к'овдошка* ‘жін. до *к'овдош*’ ← *к'овдош* ‘жебрак, старець’, ‘бідний чоловік у селі’, ‘каліка’ (< угор. *koldus* т. с.); *нак'самошка* ‘жін. до *нак'самош*’ ← *нак'самош* ‘той, що тимчасово наймається на роботу’ (пор. угор. *napszámós* ‘поденник’); *танцошка* ‘жін. до *танцош*’ ← *танцош* ‘той, що любить танцювати, танцюрист’ (< угор. *táncos* т. с.); *шеф'тар'ка* ‘жін. до *шеф'тар*’ ← *шеф'тар* ‘дрібний торговець’ ← *шефт* ‘дрібна торгівля’ (пор. угор. фам., зневаж. *seft* ‘афера; хитра угода’) та багато ін. Один дериват утворений за допомогою суфікса *-ин'а*: *ш'овго'рин'а* ‘сестра чоловікової дружини’ ← *ш'овг'ор* брат дружини, шурина (< угор. *sógor* т. с.).

3. Кілька відсубстантивних назв тварин жіночого роду утворено за допомогою суфіксів *-иц'а, -ина*: *бота'риц'а* ‘жін. до *богар*’ ← *богар* ‘комашка; жучок’ (< угор. *bogár* т. с.); *буволиц'а* ‘буйволиця’ ← *бувол* ‘буйвіл (Buvalus)’, пор. нар.-лат. *buvalus* т. с.; *мар'жсина* ‘одна особина великої рогатої худоби’ ← *марга* ‘зб. велика рогата худоба’, пор. угор. *marha* ‘худоба’.

4. Невелика група назв різних предметів утворена за допомогою суфіксів *-ина, -анка, -иц'а, -ок*: *рудина* ‘одна з двох жердин, на яких переносять копиці сіна’ ← *руд(т)* ‘дишло’ (< угор. *rúd* т. с.);

парн'анка 'наволочка (переважно на подушці)' ← парна 'подушка' (< угор. *párna* т. с.); тигл'анка 'цегляний будинок' ← тигла 'цегла' (< угор. *tégla* т. с.); с'іворниці'а 'мундштук для цигарки' ← рідк. с'івор 'сигара' (< угор. *szivar* т. с.); рудок зменш. до руд(м) 'дишло' ← руд(м) (< угор. *rúd* т. с.).

5. Назви предметів малих розмірів утворюють найбільшу групу, це демінутиви зі суфіксами -ик, зрідка -чик, -ок (чоловічий рід), -ка, зрідка -очка (-ечка), -ина, -иц'а (жіночий рід), йа, зрідка -атко (середній рід): заст. вуйошик ← заст. вуйош 'верхній одяг із сукна у вигляді напівпальта', пор. угор. *ujjas* 'куртка, кофта'; жєбик ← жєб(н) 'кишеня' (< угор. *zseb* т. с.); кончик ← конц 'відрізаний шмат ковбаси і под.', пор. угор. *konc* 'кусок м'яса'; пін'ц'ірошик ← пін'ц'ірош 'складаний ніжик' (< угор. діал. *penecirus* т. с.); тинглік ← тингіл 'вісь воза та інших транспортних засобів' (< угор. *tengely* т. с.); шалик ← шал 'шарф' (< нім. *Schal* т. с.); да'рапчик ← да'раб(н) 'кусок; скиба; частина земельної площі', пор. угор. *darab* 'кусок'; лемберчик ← лембер 'куртка з замочком' (< угор. діал. *lember* т. с.); фалач:ик ← фалат 'шматок, кусок' (< угор. *falat* т. с.); заст. аниц'уочок ← заст. аниц'г(к) 'чоловічий костюм' (< нім. *Anzug* т. с.); батр'йіка ← заст. батр'йіа 'батарейка' (< угор. діал. *batri* т. с.); віл:ун'ка ← віл:ун 'електрична лампочка, електричний ліхтарик на батарейках', пор. угор. *villany* 'електрика'; гелетка ← гелета 'велика бочка', пор. рум. *găleată* 'відро; (дерев'яна) дійниця; міра місткості (зерна, молочних продуктів і т. ін.)'; ка'р'ічка ← ка'р'іка 'кільце з дроту, яке вставляють у рило поросяти, щоб не могло рити', 'кружок на кухонній плиті', пор. угор. *karika* 'кільце; обруч; петля'; піпка ← піпа 'люлька для паління' (< угор. *pipa* т. с.); сарка ← сара 'халява на чоботах' (< угор. *lábszár, szár* т. с.); шир'пін'ка ← шир'пін 'мілка каструля', пор. угор. *serpenyő* 'сковорода; чаша терезів'; шка'тул'ка ← шка'тул'а 'шкатулка' (< угор. *skatulya* т. с.); заст. жєргочка ← заст. жєрга 'домоткана з різнокольорових чи вовняних смужок ковдра, покривало', пор. рум. *sergă* 'ковдра, покривало з грубого сукна, попона'; кефочка ← кефа 'щітка для одягу, взуття', пор. угор. *kefe* 'щітка'; фін'жечка ← фін'жа 'чашка з фарфору, фаянсу або глини' (< угор. *fundzsa* т. с.); бал'тина ← балта 'сокира', балт'ин'а ← балтина ← балта; пор. угор. *balta* 'топір'; гом'биц'а ← гомба 'гудзик' (< угор. *gomb* т. с.); кан'т'а ← канта 'бідончик', кант'атко ← кан'т'а ← канта (< угор. діал. *kanta* т. с.); кан'човл'а ← кан'чув 'горня, яким п'ють воду з відра, кухоль' (< угор. *kancsó* т. с.); топан'ча ← топанкы, мн.; одн. топанок 'черевики' (< угор. *toránka* т. с.).

6. Невелика група зменшувально-пестливих назв людей і тварин – це похідні зі суфіксами -ик (чоловічий рід), -ка (жіночий рід), -йа, зрідка -ко (середній рід): буволік ← бувол; бувол'а ← бувол; газ'дик ← газ'да (див. вище п. 1е); фат'овик ← фат'ув 'парубок' (< угор. діал. *fattyú* т. с.); шун'д'овик ← шун'д'ув 'однорічне поросля', шун'д'овл'а ← шун'д'ув (< угор. діал. *súdd* т. с.); бу-

воличка ← буволіц'а (див. вище п. 3); ке'ше'л'ка ← ке'ше'л'а 'плямиста корова, вівця і т. ін.', пор. угор. *kesely* 'строкатий, пістрявий'; заст. кі'шас:ун'ка ← заст. кі'шас:ун'а 'панночка', 'перен. примхлива, гоноровита сільська дівчина, що цурається фізичної праці' (< угор. *kisasszony* т. с.); поткан'а ← пот'кан 'щур, пацюк' (< угор. *patkány* т. с.); фі'йінчатко ← фі'йінча ← фі'йін 'хрещеник' (< рум. *fin* т. с.).

Для дериватів-іменників, утворених від прикметникових основ, характерна значно менша різноманітність як словотвірних значень, так і словотвірних формантів. Можна виділити такі групи:

1. Кілька відад'єктивних похідних, що характеризують людей: а) за уподобаннями: ба'г'овл'аник 'чоловік, який жує ба'г'ов, а також часто палить' ← ба'г'овл'аний 'стосовний до ба'г'ов' ← ба'г'ов 'залишки перепаленого тютюну в люльці, використовувані для жування', пор. угор. *bagó* 'тютюн для жування'; ірон. брын'з'аник 'чоловік, що дуже любить бринзу' ← брын'з'аний 'який властивий бринзі або стосується її' ← брын'за 'бринза (спеціально приготовлений для тривалого зберігання перемолотий і посолений сир, добре утрамбований у посудині)', пор. рум. *brînză* т. с. (суф. -ик); зневаж., ірон. па'сул'аник / па'сул'анка 'той / та, що дуже любить страви з квасолі' ← па'сул'аний 'квасоляний' ← па'сул'і, пор. угор. *paszuly* 'боби, квасоля', 'плоди квасолі'; ірон. то'кан'аник / то'кан'анка 'той / та, що дуже любить мамалигу' ← то'кан'аний 'пов'язаний з мамалигою' ← то'кан 'мамалига' (< рум. діал. *tocan* т. с.); б) за зовнішнім виглядом: зневаж. бале'жанік / бале'жанка 'неохайна людина, що постійно перебуває коло худоби' ← бале'жаний 'прикметник до балега' ← балега 'коров'ячий послід' (< рум. *baliga* (*balegă*) т. с. (суф. -ик / -ка); в) за станом здоров'я: бит'іж'н'ак / бит'іж'н'ачка 'хвора людина' ← бит'іж'ний 'хворий' ← заст. бит'уг(х), род. в. бетега 'хвороба' (< угор. *beteg* т. с.) (суф. -ак / -ка); г) за характером: гамішнік / гамішниц'а 'спесива, фальшива, лукава, хитрувата людина' ← гамішний 'спесивий, фальшивий, лукавий, хитруватий', пор. угор. *hamis* 'фальшивий' (суф. -ник / -иц'а).

2. Назви їжі: бр'овз'аник 'хліб, у якому є сода' (суф. -ик) ← бр'овз'аний 'властивий соді чи стосовний до неї' ← бр'овза 'сода (питна)', пор. угор. діал. *bróuza*, нім. *Brause* т. с.; мел'айн'аник 'хліб з кукурудзяного борошна' ← мел'айний 'кукурудзяний' ← мел'ай 'кукурудза' < рум. *melăi* т. с. (суф. -аник); кл'ата'ниц'а 'холодець' (суф. -иц' < -ец') ← кл'ата'ний 'приготований за допомогою клягу' ← кл'ат(к) 'речовина з висушеного шлуночка теляти, ягняти та ін., якою підквашують молоко з метою приготування твердого сиру для бринзи', пор. рум. *chiag*, лат. *clagum* т.с.

Віддієслівні іменники найчисельніші.

1. Переважна більшість їх називає дію і стан за значенням неозначеної форми дієслів. Основна їх маса утворилася від інфінітивних основ за допомогою суфікса -н'е (< н':е < н'је < н'ьје), напр.: бай'лован'е 'спроба, намагання' ← бай'ловати 'пробувати, намагатися' (< угор. *bajlódik* т. с.); ба'нован'е 'жаль, сум, туга за чим-небудь' ← бан'овати 'жа-

літи, сумувати, тужити за чим- або ким-небудь' (< угор. *bán* т. с.); *кезельован'е* 'обслуговування, догляд' ← *кезельовати* 'обслуговувати, доглядати' (< *kezel* т. с.) та багато ін.

2. Абстрактні іменники утворюються від дієслівних основ також за допомогою суфіксів *-унок*, зрідка *-ка* та деяких інших: *віз'іте'рунок* 'огляд, перевірка, інспектування' ← *віз'іте'ровати* 'оглядати, перевіряти, інспектувати' (< лат. *visitare* т. с.); *кел'тунок* 'витрати' ← *кел'товати* 'витрачати (переважно гроші); споживати їжу' (< угор. *költ* т. с.); *мел'дунок* 'повідомлення, заява' ← *мел'довати* 'заявляти, доносити на кого-небудь' (пор. пол. *meldować*, нім. *melden* т. с.); *р'іх'тунок* 'підготовка; налагодження' ← *р'іх'товати* 'лагодити, ремонтувати; підготувати' (< нім. *richten* т. с.); *шпац'ірка* 'ходіння без діла, прогулювання' ← *шпац'іровати* 'гуляти, прогулюватися', пор. нім. *spazieren* 'гуляти, прогулюватися (пішки)'.
Деривати-прикметники утворюються переважно від іменникових основ за допомогою багатьох суфіксів, але загальна кількість цих похідних значно менша, ніж дериватів-іменників.

1. При творенні прикметників найчастіше використовуються суфікси *-ан-, -ов-, с'к-, -ц'к-, -оват-, -н-, -ав-,* рідше *-ин-, -ув-*. Перші два найпродуктивніші, беруть участь у творенні відносних прикметників, які виражають здебільшого стосунок до матеріалу або рідше часу, пор.: *брын'дз'аний* 'який властивий бринзі або стосується її' ← *брын'за* 'бринза' (< рум. *brînză* т. с.); *пирш'аний* 'приготовлений з перлової крупи' ← заст. *пирш'і* 'каша з перлової крупи (із зерен ячменю)', пор. угор. *gersli* 'ячмінна крупа (каша)'; *цел'т'аний* 'брезентовий' ← *цел'та* 'брезент, парусина', пор. чes., пол. *celta*, нім. *Zelten* т. с.; *г'оз'аний* 'забур'янений' ← *г'оз(с)*, *г'озу* 'бур'ян свіжий або висушений' (< угор. *gaz* т. с.); *п'орф'іновий* 'прикм. до *п'орф'ін*' ← *п'орф'ін* 'духи, парфуми' (< угор. *parfüm* т. с.); *баршун'аний* 'вельветовий' ← *баршун* 'вельвет', пор. угор. *bársony* 'вельвет; бархат'; *мар'товий* 'березневий' ← *март, мар'от* 'березень' (пор. ст.сл. **МАРТ**, лат. *martius* т. с.); *но'вем'бровий* 'листопадовий' ← *но'вем'бер* 'листопад' (пор. угор. *november*, лат. *november* т. с.) та ряд ін.

2. Похідні відсубстантивні прикметники зі суфіксами *с'к-, -ц'к-* переважно відносні, але зрідка також якісні чи навіть присвійні: *ап'р'і'л'с'кий* 'квітневий' ← *ап'р'і'л* 'квітень' (пор. ст.сл. **АПРИЛЬ**, гр. *aprili(os)*, лат. *aprilis* т. с.); *бадо'гар'с'кий* 'прикм. до *бадо'гар*' (*бадо'гар'с'ка сер'сама*) ← *бадо'гар* 'жерстяник' ← *бадога* 'бляха, бляшана посудина для гасу' (< угор. *bádog* т. с.); *бет'ар'с'кий* 'прикметник до *бет'ар*' ← *бет'ар* 'гарний, високий, сильний парубок, до якого липнуть дівчата і який поводиться гоноровито', 'зірвиголова' (< пор. угор. *betvár* т. с.); *ві'д'іц'кий* 'який з іншого села' ← *ві'д'ік* 'нерідне село, інший населений пункт' (< угор. *vidék* т. с.); *й'а'гер'с'кий* 'який належить або стосується лісника' ← *й'а'гер* 'лісник', пор. н.в.нім. *Jäger* 'мисливець; стрілець' та ін.

3. Якісні прикметники найчастіше утворюються за допомогою суфіксів *-оват-, -н-, -ав-,* рідше

-ат-, -овит-, -ист-: *ат'коватий* 'неродючий (про ґрунт, у якому є домішки неродючої глини – густої, жирної, клейкої, водонепроникної)' ← *ад'ок* 'неродючий шар ґрунту, що знаходиться в деяких місцях під родючим' (пор. угор. *agyag* 'глина'); *гырч'оватий* 'який має тромби на ногах', 'сукувате дерево, коряжина' ← *гырча* частіше *гыр'ч'і* 'тромб, наріст, сукувате дерево, коряжина' (пор. угор. *görcs* 'сук; вузол'); *мар'говатий* 'нахабний' ← *мар'га* 'велика рогата худоба' (пор. угор. *marha* 'худоба'); *в'кусний* 'смачний' ← *вкус* 'смак' (пор. ст.сл. **ВЪКОУСЪ** 'куштування, вживання їжі'); *кураж'ний* 'трохи сп'янілий, бадьорий від алкоголю' ← *кураж(ш)* 'бадьорість, ентузіазм, збудження; відвага' (пор. чes., словац. *kuráž*, пол. *kuraż*, фр. *courage* т. с.); *су'йетний* 'засмучений, сумний' ← *су'йета* 'журба, клопіт' (< ст.сл. **СОУКЪТА** т. с.); *мырхавий* 'примхливий' ← *мырха* 'примхлива і, як правило, немолочна корова', 'перен., вульг. примхлива і недобра жінка' (пор. пол. *mercha*, діал. *myrcha* 'шкапа; падло', чes. *mrcha* 'падло', словац. *mrcha* 'падло; шкапа', нім. *Mähre* 'шкапа, кобила', с.в.нім. *merche* 'кобила'); *р'андавий* 'рваний, порваний', 'перен. нікудишний (про людину або домашню тварину)' ← *р'анда* 'ганчірка, шматок тканини' (пор. пол. діал. *reǳy*, словац. *randa* т. с.); *се'ре'нич'л'авий* 'удачливий; щасливий' ← *серен'ча* 'удача; щастя' (пор. угор. *szerencze* 'доля, щастя'); *коцк'атий* 'картатий, клітчастий, у клітку' ← *коцка* 'шестигранник з цукру, каменю, дерева' (пор. угор. *kocka* 'куб, шестигранник'); *ла'б'атий* 'зневаж. який має великі ноги' ← *лаба* 'лапа тварини', 'вульг. нога людини' (пор. пол., словац. *laba*, рум. *labă*, угор. *láb* 'лапа'); *хосно'витий* 'корисний' ← *хосен* 'користь, вигода' (< угор. *haszon* т. с.); *кешел'истий* 'плямистий (про полотно, масть тварини і под.)' ← *кешел'ла* 'плямиста корова, вівця і т. ін.' (пор. угор. *kesely* 'строкатий, пістрявий').

4. Присвійні прикметники утворюються від субстантивних основ за допомогою суфікса *-ув* (< *-ов*) (від іменників чоловічого роду) та *-ин-* (від іменників жіночого роду): *газ'д'ув* 'який належить господареві' ← *газда* 'господар, хазяїн, заможний селянин' (пор. угор. *gazda* 'господар, селянин'); *Мигал'ув* 'який належить або властивий Михайлові' ← *Мигал'* 'Михайло' (< угор. *Mihály* т. с.); *фі'йинин* 'який належить або властивий хрещениці' ← *фі'йина* 'хрещениця' ← *фі'йин* 'хрещеник' (< рум. *fin* т. с.); *Цил'ин* 'який належить або властивий Василю' ← *Цил'а* 'Василина' ← *Цил'о* 'Василь' (< рум. діал. *Țiliu, Țilio* т. с. та інші).

Висновки. Здатність запозичених в українській мові чи говірці чужомовних слів утворювати словотвірні гнізда свідчить про високий рівень їхнього засвоєння і ступінь словотвірного потенціалу. Великий словотвірний потенціал мають ті словотвірні гнізда, верхинні слова яких активно вживаються в говірці у зв'язку з їхньою суспільною важливістю. Найбільше їх прийшло від угорської, значно менше від румунської і німецької, ще менше від західнослов'янських та інших європейських мов. Похідні іменники характеризуються найбіль-

шою різноманітністю словотвірних значень і словотвірних формантів. Утворюються від субстантивів, прикметників і дієслів. Найбільше віддієслівних

дериватів. Дериватів-прикметників значно менше, ніж відіменникових похідних, найбільше серед них якісних прикметників.

Література

1. Карпиловская Е.А. Суффисализация конечных основ заимствованных композитов в современном украинском языке. *Восточноукраинский лингвистический сборник*. Донецк, 1999. Вып. 5. С. 257–269.
2. Кислюк Л.П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2000. 238 с.
3. Клименко Н.Ф., Скибицька Н.В. Словотвірні можливості англіцизмів у сучасній українській мові. *Структура та семантика мовних одиниць у функціональному аспекті*: зб. наук. праць. Чернівці, 1996. С. 72–80.
4. Клименко Н.Ф. Словотвірний потенціал слова. *Українська мова. Енциклопедія*. 3-є вид., зі змінами і доповненнями. Київ, 2007. С. 648.
5. Коробова І.О. Словотвірне освоєння новітніх запозичень сучасною українською мовою. *Науковий вісник кафедри Юнеско Київського національного лінгвістичного університету*: зб. наук. праць. Серія Філологія – Педагогіка – Психологія. Київ, 2013. С. 158–162.
6. Лелека Т. Засвоєння іншомовних структурних елементів українською мовою на початку ХХІ століття. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія Філологічні науки. Кіровоград, 2016. Вип. 145. Т. 2. С. 32–37.
7. Сабодош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. 2-е видання, змінене і доповнене. Ужгород, 2021. 599 с.

References

1. Karpilovskaya E.A. (1999) Suffisaliziatsiya konechnykh osnov zaimstvovannykh kompozitivov v sovremennom ukrainskom yazyke [Suffiscalization of the final bases of borrowed composites in modern Ukrainian]. *Vostochnoukrainskiy lingvisticheskiy sbornik*. Donetsk. Vyp. 5. S. 257–269 [in Russian].
2. Kysliuk L.P. (2000) Slovotvirnyi potencial zapozychen u suchasniy ukrainskiy literaturniy movi (na materialy anhliyskykh ta nimetskykh zapozychen) [The word potential is suspicious for the current Ukrainian Literary Movis (on Materials of English and German late)]: dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv. 238 s. [in Ukrainian].
3. Klymenko N.F., Skybytska N.V. (1996) Slovotvirni mozhylyvosti anhlicyzmiv u suchasniy ukrainskiy movi [Word-forming possibilities of Englishisms in the modern Ukrainian language]. *Struktura ta semantyka movnykh odynyts u funktsionalnomu aspekti*: zb. nauk. prats. Chernivtsi. S. 72–80 [in Ukrainian].
4. Klymenko N.F. (2007) Slovotvirnyi potencial slova [Word-forming potential of a word]. *Ukrainska mova. Encyklopediya*. 3-ye vyd., zi zminamy i dopovnenniamy. Kyiv. S. 648 [in Ukrainian].
5. Korobova I.O. (2013) Slovotvirne osvoyennia novitnikh zapozychen suchasnoyu ukrainskoyu movoyu [Word-forming mastery of the latest borrowings in modern Ukrainian]. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko Kyivskoho nacionalnoho lnhvistychnoho universytetu*: zb. nauk. prats. Seriya Filolohiya – Pedahohika – Psykholohiya. Kyiv. S. 158–162 [in Ukrainian].
6. Leleka T. (2016) Zasvoyennia inshomovnykh strukturykh elementiv ukrainskoyu movoyu na pochatku XXI stolittia [Assimilation of foreign structural elements in the Ukrainian language at the beginning of the 21st century]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Seriya Filolohichni nauky*. Kirovohrad. Vyp. 145. T. 2. S. 32–37 [in Ukrainian].
7. Sabadosh I.V. (2021) Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyryntsia Khustskoho rayonu [Dictionary of the Transcarpathian dialect of the Sokyryntsia village, Khust district]. 2-e vydannia, zminene i dopovnene. Uzhhorod. 599 s. [in Ukrainian].

WORD-FORMING POTENTIAL OF FOREIGN BORROWINGS IN MODERN TRANSCARPATHIAN DIALECT

Abstract. A huge number of works in the Ukrainian literary language are devoted to the study of borrowed vocabulary from different languages. However, the study of derivatives, the word-forming potential of foreign language borrowings in the Ukrainian language is just beginning, but so far it concerns mainly the literary language.

The purpose of the proposed article is to characterize the word-forming potential of borrowed vocabulary in the Transcarpathian dialect of the village of Sokyryntsia, Khust district. The study was performed on the material recorded in our dictionary, see [Sabadosh 2021]. Compared to the Ukrainian literary language, in which the word-forming potential has borrowed from a large number of different languages, in our dialect they come mainly from Hungarian, much less from Romanian and German, even less from Western Slavic and other European languages.

Some words with foreign roots have a significant word-forming potential in the dialect: their word-forming nests have a large number of derivatives, which are combined into about 10–15 or more word-forming pairs and chains (series) with the same root, eg, derivatives of Magyarism *ly'gin'* 'young man' (<Hungarian *legény* so-called), *gaz'da* 'master, master' (<Hungarian *gazda* 'master, peasant'), Romanian *g'lonzy* 'big ugly front teeth in man' (Romanian *clonț* 'beak') etc.

According to the parts of speech, all derivatives with foreign roots are divided into four groups: 1) noun, 2) adjective, 3) verb and 4) adverb. This article characterizes only the first two groups.

Derivatives-nouns are marked by the greatest variety of both word-forming meanings and word-forming formants, formed from nouns, adjectives and verbs, most of the substantive derivatives. In contrast, adjective formations are characterized by a much smaller variety of word-forming meanings and formants. Adjective derivatives are formed mainly from noun bases with the help of many suffixes, but the total number of these derivatives is much smaller than noun derivatives. Most of them are qualitative adjectives.

Keywords: word formation, derivative, word-forming potential of a word, word-forming nest, word-forming meaning, word-forming pair, word-forming chain (series), foreign language borrowing.

© Сабадош І., 2021 р.

Іван Сабадош – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; 44sabados@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2992-8294>

Ivan Sabadosh – Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; 44sabados@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2992-8294>